

17 (2429) №
Хакё ирёлё

1991 сұлхи ака уйахён
21-мёшёнче тухма тытанны

ХРЕСЧЕН САССИ

ЭРНЕ КУН

2014,
пуш, 7

КАНУ КУНЁН КАЛАРАМЁ

УЯВ САЛАМЁ

Хаклә хёрарамсем!

Сире суркуннехи питех те илемлө уявпа – Пётём тёнчери хёрарамсен кунё ячөпе – пётём чунтан саламлатап!

Эсир сурт тёнчене пурнаш пиллетёр, шанчакпа юрату парнелетёр. Сирён алларсен ашшисёр, илёртуллө сифекен кушарсен асамлахёсёр тата ыра чёрёрсёр пирён пурнаш пулма та пултараймасть.

Хёрарамсем паян хайсен ёсри пысак асталыхне тата яваплыхне шанчаклан сиреплетсе төрлө тытамра пысак ситёнусем таващө.

Кашни хёрараммах патшалөх пулашавне туйса тама, малашлаха ыра кушпа пэхма тивёс, саванпа ёнтө ача амашөпе ачалөх пулашасси, семье институтне сиреплетеси Чөваш Республикн Правительствин төп төллевёсем пулса тарасщө.

Нумай ачалла семьясем төрлө майпа укша-тенкө пулашавө илсе тарасщө, вёсене сурт-йёр тума, хушма хушалах тытма сёр лаптакёсене тўлевосёр уйарса парасщө. Чөваш Ен Ращөйри шкулчченхи вёрену организациёсенчи черете пысак хөвартлахла чакарса пыракан регионсен шутне көрет. Көсал кана республикара 14 ача сачө тума палартна.

Патшалөхөн савнашкал лайөх политикн хайён пархатарне күрет. 2012 тата 2013 сұлсенче республикара халөх хай хальлөн уснине шута илнө тата Чөваш Енре пулса иртекен улшанусен чи лайөх хакө сакө!

Уяв ячөпе сире, хакласкерсем тата юратнаскерсем! Сывөх сыннёрсен чун-чөри ашшипе пулашавө сире пурнаш пөтөрмахёсенчен шанчаклан хөтөлесе таччар, сиреплөхле ырлаха вара сиреп семьясем чөмөртама, көтекен пөкөсем суратма пулашса пыччар!

Сире сирөп сывлаш, чун ашшипе сурасулаш, яланах лайөх камал-туйам, телей тата саванөс сунатөп!

Михаил ИГНАТЬЕВ,
Чөваш Республикн Пуслахө.

Пуш уйахён 31-мёшөччен – малтанхи хакпа

**Хисеплө вулакансем! «Хыпар»
Издательство сурчён каларамёсене 2014 сұлән
II сурринчен илсе тамашкан
нарасән 1-мёшөнчен тытәнса
пуш уйахён 31-мёшөччен
малтанхи хаксемпе
сырантаращө.**

ЯЛ-ЙЫШ

КИЛ

ХУТЛӨХ

СЫВЛӨХ

ТӨПЕЛ

КЁСКЕН

Пурлахла сёр хутшанавёсен министрствн республикара пётём сёр фончө 1834,5 пин гектар пулнине палартать, вёл шутра ял хушалах пёлтерөшли 55 процент. Апла пулин те усө курман лаптаксем пур. Савна май юлашки сұлсенче сёр хутшанавёсене усамлатассишөн нумай тарашасщө. Выранти хай тытамлаш органёсене пуша

выртакан тата тухассар усө куракан сёр лаптакөн реестрне тума, вёсене Пёрлехи информаци ресурсне көртме сөнусем хатёрлеме хушна.

Чөвашстат кэртэвёсем тарөх – вищөм сұл мөн пур харпэрлаш хушалахсенче 222900 пуш майракалла шултра вельөх пулна, пёлтёр – 207700

пуш юлна. Ёне 9500 пуш катална, сысна – 8500, качакапу сурөх – 3600 пуш.

Килти хушалахсем те вельөх шутне самай чакарна. Майракалла шултра вельөх вищөм сұл 148700 пуш (вёл шутра 86300 ёне) шутланна, иртнө сұл вара – 133700 пуш (ёне – 77700). Сысна, качака, сурөх кётөвө те чакна.

ПАЯН кун таршшө 11 сөхет те 09 минут. Уйөх тулса пырать. Маври кунөнче кураксем, шанкэрчөсем, чөкөсөсем вёсө килесщө тенө. Кайөксем сак кунран маларах вёсө килни – сур ир килесө.

ЫРАН – Пётём тёнчери хёрарамсен кунө. Сөварниччен качча кайса ёлкөреймен хёрсем туприсене тирпейлесе арчана хунө, суркунне вёсленесө кётнө.

ВИСМИНЕ – хёл кащакан кайөксем йөвисене майлаштарма тытөнащө, кантөра вёсө кайнисем каялла таврөнащө.

ЫЙТУ – ХУРАВ

Вөрөран ситөнтөресчө

? Ситмёл пилөк сұла кайрам. Сирөм сұл каялла питомникран сакэр барбарис хунавө илсе карта хёррипе лартса тухрам. Лайөх кайрөс вёсем, сырлине те сисө саванатпэр. Ял сыннисем те манашкал барбарис үстересшөн, хунавне ыйтасщө. Темищө сұл ёнтө сырла вөрринчен хунав ситөнтөрес тесе тапаланатөп. Анчах усөсэр.

Шкулта 35 сұл ёслөнө хушөра эпө вёренекенсемпе пёрле темле йөвөс та лартна. Шкул картишөнче хам вөрөран туса үстернө юмансем те пур. Ачаранах юмана килөштеретөп. Ёмөрө вөрөм унөн, 500 сұл таран. Барбариса вара парантараймарөм. Чөрө хөме вырөнне пит аван вёл. Тен, эсир пулашатэр?

Геннадий ИЛЬДЕНЕЕВ. Улатэр районө, Суйкан ялө.

Хисеплө Геннадий Иванович, республикари Сур санталак ресурсөсемпе экологи министрствин вөрман пуянахлахне упрас төлөшөпе ёслөкөн пай специалисчөпе **Галина КУЗНЕЦОВАПА** сыхантөмэр. Вёл вөрөпа аппаланса терленне кирлө маррине палартрө.

– Винограда вөрөран үстерөмөстпөр вөт. Барбарис та савнашкалах. Чи ансат меслет – **төме уйарса лартни**. Төп төме чавса каларса асэрханса темищө пая уйөрмалла. Тымарө сав тери пысак та парка пулсан алө пөчкипе те усө курма тивө. Барбарисөн **тымар хунавне** кушарса лартсан та 2-3 сұлтан чөн-чөн төмө пулса кайө.

Пёр сұл үссе хытна туратсене те, 15-20 сантиметрлисене, сұлталөкөпөх хатёрлеме пулать. Турата су пусламөшөнче касса теплицөра тымарлантармалла.

Сур пусламөшөнче **папка кўпчөсө кайиччен каснө турат** та лайөх үсет. Кассанах өна сивөтмөшөре тытмалла, сёр ашанса ситсен чавса чикмелле. Турата хёл пусламөшөнче е көркунне кассан суркуннеччен нёрлө хайөр хунө ещөкре упралла. Туратне хайөр ашне таратса чикмелле, упранакан вырөнта

температура 0 градуса яхөн пулмалла.

Суркунне сёр типсенөх **пёр сұл үснө юрөхла турат** тупса өна тымарлантарма 15-20 см тарөнөш чавнө канава авса хумалла, тимөр сөкөлөпе тыттарса сөрө витмелле, тарри сөс куранса татэр. Көркунне өна, тымар янөскөрне, кушарса лартмалла.

Вөрөпа ситөнтөресөх төсен сакна шута илмелле. Лайөх пищө ситнө сырла вөрлөхне илмелле, өна темищө хут сумалла, йөваш марганцовка шывөнче тытмалла, типөтмелле. Көркунне тўрөх пахчана лартас төсен ашөх (1-3 см) канав туса өна хайөрпа тултармалла. Вөрлөха акмалла, сиелтен 5 см хулаөнөш мульчапа витмелле (пөчкө көрпн аванрах). Вөрлөха шөши тивөсрен акнө йөр сийөн хыр лөссипө витмелле. Суркунне, юр ирёлсен, хыр лөссипө пөчкө көрпине илмелле, йөрөна вөхөтлөха пленкөпа витмелле. Вунө вөрлөхран улттө-сиччөшө шөтмаллах.

Вөрлөха суркунне те акма юрать, анчах малтан стратификаци тумалла, урөхла каласан – вөрлөха хайөрпа хутөштарса лайөх сөтөрмалла, унтан таватө уйөхла сивөтмөшө хумалла. Суркунне өна хайөрөпө пёрлөх акмалла.

ПӨЧӨК ВӨРТТӨНЛӨХСЕМ

• Вөрлөх лайөх шөтса тухтэр төсен өна 20-30 минут марганцовка шывөнче (100 мл шыва 0,5 г) тытмалла. Унтан юкса таракан шыв айөнче суса илмелле те пёр талөк кёл шывөнче (1 л вөри шыва 2 кашөк кёл ярса икө талөк тарөлтөрсө лартмалла) тытмалла. Кёл пулмасан Байкал ЭМ-1 е Фитоспорин шөвөкөпө усө курмалла.

ПАХЧИ-ПАХЧИ

Турат иртөсси

Сивөсем иртсен улма-сырла йөвөсөсен турачөсене иртме пуслащө. Сакна папкасөм кўпчөсө кайиччен, сывлаш температуры 0 градуса сывөх чухне тумалла. Малтан улмушци туратне касмалла. Сивөсем таврөнанс та вёл аптрасах каймасть. Сиенленнө, пёр-пёрне кансёрлекен, шалалла үсөкөн туратсене иртмелле.

Хөрлө тата хура хурлөханөн, крыжовникөн ватөлса ситнө, сёр сийөн тасөлакан хунавөсене сайралатмалла. Ытлашшисөне төпөнчөнөх тункатине хөвармасэр касмалла.

Сывлаш температуры 3-5 градус ашөтсан көмпа чирөпө кушаран улма-сырла йөвөсөсөне аммиак селитрипе тунө шөвөкөпө сирпөтмелле. Сакна валли 10 л шывра 400 г удобрени ирёлтермелле. Йөвөсө сипленипө пёрлөх апатлантарма та кирлө ку.

Санталак 0 градусран ашөрах чухне савөспа ытти хурт-көпшанка пөтерме хурлөханпа крыжовника вөри шывла (80 градус) мунча көртмелле. Паллах, лейкөпа усө курмалла.

Калча үстерме

Сөрө лайөх пулсан калчи те сирөп пулө. Кирек мөнле сөрө те, лавккаран туяннине те, килти пахчаран илнине те сиенсёрлетмелле. Мөнле майпа-ха?

Шөнтөса. Шартлама сивөре төпрөна 30 кунран кая мар тытасщө. Сапах кун пөк чухне те чир пусаракансем пурте пөтөмөсщө.

Вөри шывпа пөсөртсө. Төпрөна вөреме көнө шывпа сапса лайөх пөтрөтасщө, тимөр патнус сине сарса 200 градус таран хөртнө духовкөна 25-30 минутлөха лартасщө.

Фунгицидсемпе (Гамаир, Алирин, Глиокладин, Фитоспорин-М, Экстрөсол, Планриз тата ытти те). Вөрлөх акиччен 3-5 кун маларах нёрлөнтөрнө сөрө фунгицид шөвөкөпө сапса пленкөпа витмелле. Чи тухөслө меслетсөнчен пөри ку, сёр микрофлорн пөтөмпөх сыхланса юлө.

Восток-ЭМ1, Байкал, Возрөждөние, Төмир препаратсемпе те усө курма юрать, анчах ун чухне нёрлөнтөрнө сөрө хура пленка айөнче 2-3 эрне таран тытмалла.

САНТАЛАК	Шупашкарта	Вөхөт	7.03	8.03	9.03	10.03	11.03
	Температура, °С	2-4 сөхетре 14-16 сөхетре	-5 -1	-5 +1	-7 +1	-6 +2	-5 +2
Юр сөвать		-	-	-	-	-	
Атмосфера пусөмө, мм.		765	762	761	760	749	

КАМАН МĔН ЫРАТАТЬ?

Холестерин шайне чакарма. Аш арманёпе 300-шер грамм асърхан майярё, курага, исьем сырли, 2 лимон (вӑррисёр, анча хуппипе) авӑртмалла, 300 г пылла хутӑштармалла. Апат хысӑн пӑрер чей кашӑкӑ сӑмелле.

Пӑвере тасатма. Капла 1 стакан шыва 1 кашӑк хура тул кӑрпи ямалла. Ирпе ытлаши шыва тӑкса олива ӑвӑ хуша сӑмелле. Ӑакӑн хысӑн икӑ сехет нимӑн те сӑмелле мар. Ӑапла 30 кунччен. Пӑр уйӑх сипленӑ хушӑра аш-какай сӑмелле мар, пахча сӑмӑсӑ кӑна. Пӑвӑрпе ват сӑлӑсем тасалӑс, вӑтӑ чӑлсем тухӑс.

Юн пусӑмне йӑркелеме. 1 стакан вӑри шыва 1 кашӑк кукурус ӑнӑхӑ ярса пӑтратмалла. Ирпе, выс варла, ӑсӑмелле.

Гемоглобин шайне ӑстерме. Фундук майӑрне вӑтетсе пылла (1:1) хутӑштармалла. Кунне 3 хут, апат умӑн сур сехет маларах, пӑрер кашӑк сӑмелле. Хутӑша сивӑтмӑшре тытмалла.

Сыпӑсем ыратсан. 100 мл спиртра 50-шар грамм камфора тата горчица порошкӑ ирӑлтӑрмелле. Уйрӑм савӑтра виӑсӑ сӑмарта шурри лӑкаса хайхи хутӑшпа пӑрлештермелле. Кахине унпа ыратакан вырӑнӑ сӑрмелле.

Гриппа аптрасан температураӑна чакарма пан улми укӑсӑпе шыв (1:1) хутӑштармалла, унпа ӑм нускине йӑпетсе пӑрмалла, урана тӑхӑнмалла. Лайӑх витӑнсе ӑвӑрма выртмалла. Температура хӑвӑртах чӑкӑ.

Грипп эпидемийӑ чухне организмӑ пӑтӑмӑшле ӑрӑплетекен шӑвек: 350 мл кагор, 250 г пыл, 150 мл алоз сӑткенӑ хутӑштармалла. Кунне 3 хут, апат умӑн, пӑрер кашӑк ӑсӑмелле.

КӑСКЕН

Иртнӑ сул пенсионерсен йышӑ – 4,4 пин сын хушӑнса – 351,6 пин сынна ситнӑ. Ватлӑхри ӑс пенсийӑн вӑтам виӑси 9,6 пин тенкӑе танлашнӑ.

Раӑсӑй Пенси фончӑн республикари уйрӑмӑ пӑлтӑрнӑ тӑрӑх –

ЭСИР ЫТНАЧЧӑ

Шӑмӑ сыппи канӑсӑрлантарать

Хисеплӑ редакци! Сире ӑывхарса килекен Хӑрарӑмсен уявӑ ячӑпе саламлатӑп. Ӑирӑп ӑывлӑхлӑ пулма, пысӑк ситӑнӑсем тумӑ сунатӑп.

Нуша килнипе ӑыратӑп. Пӑсӑ сыппи ыратнипе (коксартоз) шар куратӑп. Операцисӑр тӑрлетме пулмасть терӑс. Тен, мана халӑх меслечӑ пулӑшӑ? 88 султа эпӑ, ӑсӑпе вӑрӑ ветеранӑ.

Петр МИТРОФАНОВ. Муркаш районӑ, Отарккӑ.

Хисеплӑ Петр Митрофанович! Шӑмӑ сыппин шысӑи ӑав тери йывӑр чир. Халӑх меслечӑсем чир ытла тарӑна кайман – 1-2-мӑш степеньсем – чухне ӑс пулӑшӑсӑ. Хӑвӑра ӑырса панӑ эмелле сипленнипе пӑрлех ӑаксене туса пӑхма пултаратӑр, анчах малтан тухтӑрпа канашламалла.

1 Купӑста сӑлсине пылла сӑрсе ыратакан вырӑна хумалла, ӑиелтен полиэтиленпа тата ӑам тутӑрпа витмелле, ӑаплипех ӑывӑрма выртмалла. Ирпе хайхи вырӑна суса илмелле. Ӑапла пӑр уйӑх сипленмелле.

2 3 лимон, 250 г сельдерея тымарӑ, 120 г ыхра илсе аш арманӑ витӑр кӑлармалла, виӑс литр кӑленчине ямалла. Унтан савӑт туличчен вӑреме кӑнӑ шыв ярса кӑленчине хупмалла, ӑшӑ япалапа витсе пӑр каӑ лартмалла. Ӑак шӑвеке ирсерен, выс варла, апат умӑн сур сехет маларах, 70-шер грамм ӑсӑмелле. Виӑс уйӑх таран сипленмелле. Пӑр кӑленче 1 уйӑха ситӑ.

3 200 г явӑнакан шур курӑкӑн (переступень белый, параличная трава) тымарне аш арманӑпе авӑртмалла, 300-400 г сысан ӑш ӑавне хушмалла. Йӑваш сӑлам ӑинче 5-7

Чӑваш Енре пурӑнакан 50 пин ытла хӑрарӑм ӑемье капиталӑн сертификатне илнӑ. Чылайӑшӑ амӑшӑн укӑсипе пурӑнмалли условисене лайӑхлатнӑ: 21 пин ӑемье унпа ипотека кредитне саплаштарнӑ. Хальхи вӑхӑтра капитал виӑси 429 пин те 408 тенкӑе танлашть.

минут пӑсӑрмелле, сивӑтмелле, ыратакан сыпӑсене сӑрсе выртмалла.

4 Тин вӑретнӑ 3 литр шыва хуппипех тусаса вӑтетнӑ 3 лимон ямалла. Шывӑ сивӑнсен 3 кашӑк пыл хушмалла. Кун тӑршӑнче чей вырӑнне пӑрер стакан ӑсӑмелле. Ӑапла 1 уйӑх таран.

5 2 кашӑк спирт ӑине 2 кашӑк тирек (тополь) кӑчки ярса пӑтратмалла, 5-7 кун тытмалла. Унтан ӑна аш арманӑ витӑр кӑларнӑ салапа хутӑштарса ыратакан вырӑна сӑрмелле.

6 Шӑпӑн курӑкӑн (чистотел) вӑтетнӑ сӑлсине тунине 8 кашӑк чухлӑ илсе аш арманӑпе авӑртмалла. Ун ӑине 1 л олива ӑавӑ ярса 2 ӑрне ӑшӑ вырӑнта тытмалла. Ӑак маӑса кунне виӑс хут сӑрмелле, ӑшӑ япалапа чӑркӑмелле.

7 Типӑтнӑ хупах тымарне кофе арманӑпе вӑтетмелле, пылла (1:1) хутӑштармалла. Кунне 3 хут, выс варла, 15-шер грамм сӑмелле.

Апата уяса сӑмелле. Рационра пулӑ, аш-какай, сӑтӑн, тӑлӑр-ӑ, турӑх, шывла пӑсӑрнӑ пӑтӑ пулмалла. Пылак сӑмӑсӑ, ӑнӑхпа пӑсӑрнине май пур таран сахалтарах сӑмелле.

ХАМА ХАМ СИПЛЕТӑП

Ӑӑр улми пулӑшрӑ

Хам радикулитран епле ӑывалнине ӑырса пӑлтӑрес килет. Анне сӑннипе хуппипех ӑӑр улми пӑсӑртӑм. Пӑрне, чи шултӑрине, нимӑрлерӑм, 1 кашӑк тип су тата 2-3 тумлам йод хушрӑм, лайӑх хутӑштарӑм. Унтан вӑриллех пир татӑкӑ ӑине сӑрсе пилӑк ӑине хутӑм, ӑиелтен полиэтиленпа витсе ӑам тутӑрпа ӑавӑрса ӑыхрӑм. Ӑаплипех ӑывӑрма выртӑм. Ирпе компреса салтса хайхи вырӑна ӑшӑ шывла суса илтӑм. Виӑс каӑс компрес туса выртнӑ хысӑн сурӑм ыратма пӑрахрӑ, каллех йӑркеллӑ ӑӑреме пуӑларӑм.

Лидия ГРИГОРЬЕВА.

Ӑӑрпӑ районӑ.

Ӑӑслӑк аптратсан

Пирӑн ӑемье шанса пӑсӑлсан яланах суханпа, ыхрапа тата пылла усӑ кураӑсӑ.

Пыр ыратсан ӑавара ыхра шывӑпе чӑхемелле: 1 стакан вӑри шыва вӑтетнӑ 2 шӑл ыхра ярса сехете яхӑн тӑрӑлтӑрмалла.

Ӑӑслӑк ерсен: аш арманӑпе авӑртнӑ пулӑ сухана 1 стакан пылла хутӑштармалла, тӑрех пӑр кашӑк чухлӑ сӑмелле. Самантран куӑсӑуль юлма, ӑсӑрттерме пулӑ. Кӑштахран лӑпланӑ. Тата тепӑр кашӑк сӑмелле. Ӑапла ик-виӑс каӑс сисе выртсан самай ӑамӑл пулнине туйса илетӑр.

Пӑрер кашӑк пылла тӑвар илсе хутӑштармалла, пусма татки ӑине сӑрсе кӑкӑр ӑине хумалла, ӑывӑрма выртмалла. Ирпе кӑкӑра нӑрлӑ татӑкпа сӑтӑрса ӑсӑ илмелле.

Тип су, пыл, ӑнӑх (1:1:1) хутӑштармалла, унтан ӑна марля ӑине сӑрсе кӑкӑр ӑине хумалла, полиэтиленпа витсе ӑшӑ япалапа ӑыхмалла. Виӑс сехетрен суса ямалла.

1 кашӑк пыл, 1 кашӑк тип су, ӑавӑн чухлех ӑнӑхпа типӑ горчица хутӑштармалла. Ӑӑхе пашалу туса 2 сехетлӑхе кӑкӑр е сурӑм ӑине хумалла.

Нина СЕРГЕЕВА.

Вӑрнар районӑ.

СПЕЦИАЛИСТ КАНАШӑ

Апат та эмел пекех

Ӑывӑх сын шанса пӑсӑлсан е грипп ӑаклатнипе вӑриленсе выртсан вӑтӑленетпӑр, чупкалатпӑр, анча ӑав вӑхӑтра мӑн ӑитермеллине пӑлместпӑр. Чирлӑ сынна мӑн ӑитерсен лайӑхтра-ши?

Светлана СЕМЕНОВА.

Сывлав сӑлӑсене вирус инфекцийӑ (ОРЗ) ернӑ сынна лайӑх ирӑлекен углеводлӑ апат ӑитерме тӑрӑшмалла. Ку вӑл – сӑлӑ, рис, манна пӑтти, пыллӑ шыв, улма-ӑырла сӑткенӑ, кӑсел, компот, варени е лимон хушнӑ чей. Уйрӑмах чӑх шӑрпӑ аван, вӑл ӑара сурчӑка кӑларма пулӑшть.

Чирленӑ вӑхӑтра хырӑма кӑпӑнтерекен сӑмӑсӑ (виноград, груша) тата клетчаткӑлине (чӑрӑ кулӑста) сахалтарах сӑмелле.

Рационра ытларах иммунитетӑ ӑирӑплетекен витаминпа (С, А, В2, В6,

Д) цинклӑ апат-сӑмӑс (шӑтарнӑ тулӑ, ӑне тата сысна пӑвӑрӑ, ясмӑк, ӑамарта, майӑр, тинӑс сӑмӑсӑсем, йӑтӑнне хӑвел ӑаврӑнӑш тӑшши) пулмалла.

Организмри наркӑмӑшлӑ япала сене сиенсӑрлетме кунне 2-2,5 л шыв ӑсӑмелле.

Пылпа алоз хутӑшӑ аван. Виӑс султӑн кая мар ӑснӑ алоз сулсине 2 талӑк сивӑтмӑшре тытмалла, сумалла, сӑткенне кӑларса пылла (1:2) хутӑштармалла. Сивӑтмӑшре 3-4 кун тӑрӑлтӑрса лартмалла. Кунне 3 хут, апат умӑн сур сехет маларах, пӑрер кашӑк ӑсӑмелле.

Пӑрешӑн мӑн усӑллӑ?

Таса шыв – чи лайӑххи. Пӑре сывӑ пултӑр тесен кунне 1,5-2 литра яхӑн шыв ӑсӑмелле.

Унсӑр пусне пӑре кишӑр, кавӑн, хурӑн сӑткенӑсене юратать. Кӑтмелле (брусника) шур ӑырлин (клюква) сӑткенӑ те, шӑлан (шиповник) чей те сиплӑ.

Пӑрешӑн кавӑн чӑн-чӑн эмел пекех. Вӑл пӑрене тасатма, шысӑса чакарма пулӑшӑ.

Ытти чух пӑрешӑн усӑллӑ сӑмӑсӑ сиплӑ курӑка – арпус, петрушка, чӑрӑш тӑрри, уртӑш сӑмӑсӑ, хурӑн кӑчки – пӑре ыратнӑ чух асӑрханса ӑсӑ усӑ курмалла.

Пӑре ӑшша кӑмӑллать, шансанах хай ӑинчен аса илтерет. Анча нефрит чухне пӑрене ӑшӑтма юрамасть! Вӑри мунча кӑни, компресс тунӑ инфекция ма-лалла аталанма ӑсӑ пулӑшӑ.

Ирина ИВАНОВА терапевт.

УСӑ КУРМА

Иммунитета ӑирӑплетме

Ӑирӑп организмӑ чир-чӑр вӑр-вар сулӑхмасть. Иммунитета ӑирӑплетме ӑакнашкал хутӑш тумӑ сӑнетпӑр: 3 лимон, 2 апельсин, 1 грейпфрут, 1 хурма илсе лайӑх сумалла. Вӑррине кӑларса хуппи-мӑнӑпех аш арманӑпе авӑртмалла. Унтан ӑак хутӑша суршар стакан гранат сӑткенӑе пыл хуша пӑтратмалла. Ӑшӑтса ӑсӑмелле. Малтан кунне 3 хут пӑрер кашӑк ӑсӑмелле. Хутӑша сивӑтмӑшре (холодильникра) управмалла. Сиплев тапхӑрӑ – 2-3 ӑрне. Ӑакна султалакӑра виӑс хут – грипп вӑхӑтӑнче, сурпа кӑр ылмашнӑ тапхӑрта – туса ӑссен иммунитет ӑирӑп пулӑ.

Асӑрхаттарни: халӑх сӑнекен ӑывату меслечӑсемпе усӑ куриччен тухтӑрпа канашласа пӑхмалла.

С нами надежно!

РоссельхозБанк

Потребительский кредит

Звонок по России бесплатный

8 800 200-02-90 | www.rshb.ru

ОАО «Россельхозбанк». Генеральная лицензия Банка России № 3349. Реклама.

г. Чебоксары, Президентский б-р, 31

тел.: 8 (8352) 66-22-06

КӐСКЕН

Культура султалӑкӑ паллӑ кунсемпе пуян. Аристарх Орлов-Шуцӑмпа Анатолий Тогаев композиторсем, Иван Ивник, Хветӑр Уяр, Аркадий Ёсхӑл сыравӑсем суралнӑранпа 100 сул ҫитнине уявлӑпӑр. Кӑҫал Чӑваш Енре пӑтӑмпе 72 писателӑн юбилейӑ пулӑ.

Чӑваш Республикинче кино ӑсти-сен пӑрлешӑвне туса хурас ый-тупа пӑрремӑш йӑркелӑ пухӑвӑ иртнӑ.

СӐТЕЛӐР ТУЛӐХ ПУЛТӐР

Хӑймапа ҫамарта хӑпартни

2 ҫамарта, 25 г сӑт, 30 г хӑйма, 6 г ҫӑнӑх, 10 г услам ҫу, 1 г тӑвар.

Эмаль савӑта ҫамарта, сӑт, хӑйма, тӑвар ярса кӑпӑкланиччен пӑтратмалла, унтан ҫӑнӑх хушса каллех пӑтратмалла. ҫакӑн хыҫҫӑн ӑна ҫу сӑрнӑ ҫатмана ямалла, духовкӑра ылтӑн тӑс ҫапиччен пӑсӑрмелле. ҫиме лариччен ҫимелле услам ҫу хумалла.

«Асамат кӑперӑ» салат

Хӑрлӑ кӑшман, кишӑр, хӑяр, ҫӑр улми, пуслӑ сухан, консервланӑ симӑс пӑрҫа, пулӑ консерви, симӑс сухан е петрушка. Хӑрлӑ кӑшмана, кишӑре, ҫӑр улмине

ВУЛАКАН ПУЛТАРУЛӐХӐ

Телей

Аннене
Телей вӑл – телей.
Телейрен илемли ҫук,
Телейрен лайӑххи ҫук,
Телейрен асамли ҫук.

Савӑк пурнӑҫра –
Ача кулли вӑл.
Ачасемшӑн вара –
Ашшӑ-амӑш вӑл.

Чун макӑрнӑ чух –
Анне ӑшши вӑл.
Пурнӑҫ пӑрӑҫ чух –
Ёҫчен алӑ вӑл.

Зоя ЮСОВА.

ХАЛӐХ СӐНАВӐ

- ✓ Ҫырмари пӑр ҫине шыв тухсан часах ӑшӑ кунсем пусланӑҫ.
- ✓ Пуш уйӑхӑн варри мӑнле – ҫулла та ҫапла пулӑ.
- ✓ Пуш уйӑхӑнче вӑйлӑ ҫумӑр ҫусан кӑмпа нумай пулӑ.
- ✓ Юр ҫийӑ кӑтрашкӑллӑ пулни – тыр-пул лайӑх пуласса, яп-яки – ӑнмасса.
- ✓ Пуш уйӑхӑнчи тумла пӑрӑн варри пушӑ пулманни – тыр-пул ӑнасса.
- ✓ Уйӑх пусламӑшӑ ӑшӑ та хӑвеллӑ пулсан – ҫур тӑршшӑн ҫапла тӑрӑ.
- ✓ Пуш уйӑхӑнче шыв юхмаса ака уйӑхӑнче кураҫ ӑсмӑ.
- ✓ Ҫак уйӑхра аслати авӑтни – тӑш тырӑ ӑнасса, анчах султалӑк сивӑ килессе.

Арман чулӑ витӑр тухмасӑр ҫӑкӑр ҫӑвара кӑмест.
Йӑҫӑ ёҫсе тутлӑ калаҫ.
(Ваттисен сӑмахӑ).

РЕКЛАМА ТАТА ПӐЛТЕРӰСЕМ

ПРОДАЮ

- 2. АКЦИЯ! Блоки керамзитобетонные 20x20x40 – 33 руб., 12x20x40 – 29 руб., 10x20x40 – 25 руб. Высокое кач-во. Доставка. Т. 89196543499.
- 3. АКЦИЯ! Кольца колодезные диам. 0,7 м, 1 м, 1,5 м. Д-ка манипулятором. Бурение. Т. 89196543499.
- 4. Пластиковые ОКНА. Низкие цены. Рассрочка. Замер. Доставка. Без вых. Т. 8-987-576-65-62.
- 5. Блоки керамзитобетонные 20x20x40, 12x20x40, 9x20x40 пропаренные, гидро-вибропрессованные заводские от производителя – недорого; цемент, песок. Доставка. Разгрузка. Без выходных. Касовый чек, документы. Т. 8-960-301-63-74.

Чӑваштат пӑлтернӑ тӑрӑх – пирӑн республикӑра 579 пин арҫын (47 процент) пурӑнать. Кашни 1000 арҫын пуҫне 1148 хӑрарӑм тивет. Ҫитӑннӑ арҫен 63 процентӑ ҫемьеллӑ. Арҫынсенчен чылайӑшӑ 25-29 сулсенче авланать. Вӑй питти ӑсӑмре пурнӑҫран уйрӑлкан нумай (42 процент). Ҫут тӑнчерен вӑхӑтсӑр уйӑракан сӑлтавсен шутӑнче: инкек-синкек, наркӑмӑшланни, аманни, юн ҫаврӑнӑш тытӑмӑн чирӑ, усал шыҫӑ, сывлав органӑсем хавшани.

хуппипе пӑсӑрмелле, тасатса шултра теркӑпа хырмалла. Тӑварланӑ хӑярпа пуслӑ сухана тӑваткӑлласа турамалла. Турилке варрине пулӑ консервине хумалла, ун тавра – хатӑрленӑ пахча ҫимӑҫне. Ҫиеле майонез хумалла. Ешӑл ҫимӑҫне илемлетмелле. Ҫиме тытӑниччен пурне те пӑрле пӑтратмалла.

Ишлей салатӑ

Кӑлпасси, пан улми, кукурус, пуслӑ сухан, майонез, ешӑл ҫимӑҫ. Тӑтӑмлени е пӑсӑрнӑ кӑлпассине улӑм пӑрчи евӑр турамалла, пуслӑ суханпа пан улмине – ҫурма ункӑ пек туса, консервланӑ кукурус хушмалла. Пурне те пӑрле хутӑштарса майонезпа пӑрле пӑтратмалла. Ешӑл ҫимӑҫне илемлетмелле.

ПӐЛЕС ТЕНӐЧӐ

Тӑварлама юрӑхлӑ хӑяр сорчӑсен ятне ҫырсан тем пекехчӑ. Салат тумалли, тӑварламалли, пур ҫӑрте те юрӑхлӑ хӑяр сорчӑсем пулаҫҫӑ. Тӑварлама юрӑхли – шатрашкӑлли (хура е хӑмӑр йӑпли). Ҫак сортсемпе гибридене ырлаҫҫӑ: Анюта F1, Алфавит F1, Букет F1, Верные друзья F1, Водограй F1, Голубчик F1, Желудь F1, Зеленая вол-

Мӑншӑн шурӑ ҫӑкӑртан ытларах ҫӑкӑр сӑмсинче (уйрӑмах ыраш ҫӑкӑрӑн) пронилизин текен антиоксидант пӑтӑмӑшле ҫӑкӑрӑне илсен те 8 хут ытларах. Вӑл вара пире вӑхӑтсӑр

Лавр ҫулҫи пур апатпа та каймасть пулмалла. Паллах, сӑтпе пӑсӑрӑкӑн пӑтта хушаймастӑн ӑна. Лавр ҫулҫи аш-какай, пулӑ, пахча ҫимӑҫ тата кӑмпа яшкӑнче аван. Ҫӑр улмипе хатӑрленӑ апатра та лайӑх. Пӑшӑхланӑ тата пӑсӑрнӑ пулӑпа та аван

Семга тӑварлама вӑренесчӑ. 2 кашӑк тӑвар, 2 чей кашӑкӑ сахӑр, 1 чей кашӑкӑ типӑтнӑ укроп, чӑптӑм хура пӑрӑҫ хутӑштармалла. Унтан ӑна пысӑках мар татаксем туса каснӑ 1 кг пулӑ ҫине

Шыв сиплӑхӑ ҫинчен ытларах пӑлесчӑ. Ҫитӑннӑ ҫыннӑн кунне 1-1,5 литр шыв ӑҫмелле (шӑрӑхра – 2 л). Чир хыҫҫӑн, ҫав тери хытӑ ывӑнсан, кӑмӑл ялӑх чухне юкса тӑракан лӑп шыв айне тӑмалла – ҫын ҫӑнӑрен «чӑрӑлет».

«Кил», «Сывлӑх», «Тепел» кӑларӑмсене Елена НИКОЛАЕВА хатӑрленӑ.

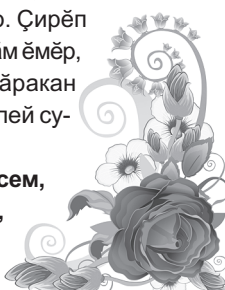
САЛАМЛАТПӐР!

Хаклӑ та юратнӑ ҫыннӑмӑра, Патӑрьел районӑнчи Пӑртлӑ ялӑнче пурӑнакан Альбина Петровна АЛБУТОВА фельдшера, 50 сулхи юбилейӑе чунтан саламлатпӑр. Ҫирӑп сывлӑх, тӑпӑ пек вӑрӑм ӑмӑр, ҫӑл куҫ пек тапса тӑракан вӑй-хал, иксӑлми телей сунапӑр.

Мӑшӑрӑ, ачисем, аппӑшӑ-йӑмӑксем, тетӑшӑе шӑллӑ, юлташӑсем.

***
Юратнӑ асанне – Вӑрмар районӑнчи Хуруй ялӑнче пурӑнакан Юлия Софроновна ТЕРЕНТЬЕВӐНА – Мартӑн 8-мӑшӑ ячӑе ӑшӑн саламлатпӑр.

Килен тӑнче илемӑе Телей курса ҫеҫ эсӑ пурӑн. Ут вӑрӑм ӑмӑр ҫулӑне, Ху яланах ҫап-ҫамрӑк кураҫн. Мӑнукӑсем: Толя, Леша, Ваня, Татьяна.

ЧӐВАШ НАЦИ РАДИО ПРОГРАММИ (72.41 УКВ, 105 FM ХУМСЕМ ҪИЧЧЕ)

Тунти кун, пуш уйӑхӑн 10-мӑшӑ
6.10-6.30, 7.10-7.30, 10.10-10.30, 22.10-22.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 6.30-7.00, 19.30-20.00 Теплӑ каласу. (12+) 7.30-8.00 Чӑрере суралнӑ сӑвӑсем. (12+) 8.10-8.30, 11.10-11.30, 15.10-15.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 19.10-19.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 23.10-23.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 8.30-9.00, 15.30-16.00 Ҫӑр сум. (12+) 9.10-10.00 Женская среда. (12+) 10.30-11.00 Шураӑм пус. (12+) 11.30-12.00 Ялтан яла. (12+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.10-15.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 16.10-17.00 Социальный вопрос. (12+) 17.30-18.00 Радиобиблиотека. (12+) 18.30-19.00 Тема дня. (12+) 20.30-21.00 Сказочный вечер. (12+) 21.30-22.00 Семье ӑшши. (12+) 22.10-23.00 Янра юрӑ! (хит-парад). (12+) 23.30-24.00 Присягая Родине. (12+)

Ӑтлари кун – эрне кун
6.00, 7.00, 12.00, 13.00, 15.00, 18.00, 20.00 22.00 – Хыпарсем. (12+)
8.00, 9.00, 11.00, 14.00, 16.00, 17.00, 19.00, 21.00, 23.00 – Новости. (12+)

Ӑтлари кун, пуш уйӑхӑн 11-мӑшӑ
6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кӑмӑл. (12+) 6.30-7.00, 21.30-22.00 Голос Республики. (12+) 8.10-8.30, 9.10-9.30, 10.10-10.30, 11.10-11.30, 15.10-15.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 8.30-9.00 Ялтан яла. (12+) 9.30-10.00 Социальный вопрос. (12+) 10.30-11.00 Теплӑ каласу. (12+) 11.30-12.00, 22.30-23.00 Семье ӑшши. (12+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.10-14-15.00 Янра юрӑ! (хит-парад). (12+) 15.30-16.00 Ачалӑх урхамахӑ. (6+) 16.10-16.30 Марафон: дни национального радио в городах и районах республики (к 5-летию Национального радио Чувашии). (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Присягая Родине. (12+) 17.30-18.00 Ҫӑр сум. (12+) 18.30-19.00 Тӑван ӑс-хакӑл. (12+) 19.10-20.00 Чунлӑ эфир. (12+) 20.30-21.00 Сказочный вечер. (6+)

Юн кун, пуш уйӑхӑн 12-мӑшӑ
6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кӑмӑл. (12+) 6.30-7.00 Голос Республики (12+) 20.10-20.30, 23.10-23.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 20.30-21.00 Сказочный вечер. (6+) 21.10-22.00 Чӑнтӑрлӑ чаршав. (12+) 22.10-23.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 23.30-24.00 Присягая Родине. (12+)

Кӑҫнерни кун, пуш уйӑхӑн 13-мӑшӑ
6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кӑмӑл. (12+) 6.30-7.00, 8.30-9.00 Голос Республики. (12+) 22.30-23.00 Радиобиблиотека. (12+) 8.10-8.30, 9.10-9.30, 14.30-15.00, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 19.10-19.30, 20.10-20.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 9.10-10.00 Чунлӑ эфир. (12+) 10.10-11.00 Пӑччен мар. (12+) 11.10-12.00 Чӑнтӑрлӑ чаршав. (12+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.10-14.30 Азы православия. (12+) 15.10-16.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 16.10-16.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.30-18.00 Ачалӑх урхамахӑ. (6+) 18.30-19.00 Тӑван ӑс-хакӑл. (12+) 19.30-20.00 Сказочный вечер. (6+) 20.30-22.00 Сичӑ юрӑ. (12+)

Эрне кун, пуш уйӑхӑн 14-мӑшӑ
6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кӑмӑл. (12+) 6.30-7.00 Радиобиблиотека. (12+) 17.30-18.00 Чӑрере суралнӑ сӑвӑсем. (12+) 10.10-10.30, 18.10-18.30, 19.10-19.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 8.10-9.00 Чӑнтӑрлӑ чаршав. (12+) 9.10-10.00 Неформат. (12+) 10.30-11.00 Тӑван ӑс-хакӑл. (12+) 11.10-11.30, 16.10-16.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 11.30-12.00 Пултарулаӑх сулӑне. (12+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.10-15.00 Сичӑ юрӑ. (12+) 15.10-16.00 Пачӑшкӑ сӑмахӑ. (12+) 16.10-17.00 Социальный вопрос. (12+) 17.10-17.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Присягая Родине. (12+) 20.10-24.00 Каҫхи микс. (12+)

Шӑмат кун, пуш уйӑхӑн 15-мӑшӑ
6.05-7.00 Чӑнтӑрлӑ чаршав. (12+) 7.05-8.00 Неформат. (12+) 8.05-8.30, 10.05-10.30, 16.05-16.30, 18.05-18.30, 19.05-19.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 8.30-9.00 Радиобиблиотека. (12+) 11.05-11.30, 17.05-17.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 9.05-9.30, 15.30-16.00 Социальный вопрос. (12+) 9.30-10.00 Присягая Родине. (12+) 10.30-11.00, 16.30-17.00 Чӑрӑлӑх сути. (12+) 11.30-12.00 Ачалӑх урхамахӑ. (12+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. 1 пӑйӑ. (12+) 15.05-15.30 Пултарулаӑх сулӑне. (12+) 17.30-18.00 Шураӑм пус. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Кӑрӑкене пустарӑнсан. (12+) 20.05-24.00 Каҫхи микс. (12+)

Вырсарни кун, пуш уйӑхӑн 16-мӑшӑ
6.05-7.00 Пултарулаӑх сулӑне. (12+) 7.05-7.30, 9.05-9.30, 18.05-18.30, 20.05-20.30 Юрӑ вӑҫӑри. (12+) 7.30-8.00 Чӑрӑлӑх сути. (12+) 8.05-8.30, 11.05-11.30, 15.05-15.30, 17.05-17.30 Тӑван юрӑ-кӑвӑ. (12+) 8.30-9.00 Радиобиблиотека. (12+) 9.30-10.00 Тема дня. (12+) 10.05-11.00 Сичӑ юрӑ. (12+) 11.30-12.00 Ачалӑх урхамахӑ. (6+) 12.05-14.00 Чӑрӑрен тухакан сӑмахсем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. 2 пӑйӑ. (12+) 15.30-16.00 Социальный вопрос. (12+) 16.05-17.00 Шураӑм пус. (12+) 17.05-18.00 Неформат. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.05-20.00 Янра юрӑ! (хит-парад). (12+) 20.30-21.00 Сказочный вечер. (6+) 21.05-24.00 Каҫхи микс. (12+)

КУЛӐШ, ПУЛӐШ!
– Тухтӑр, манӑн арӑмӑн сасси пӑтсе ларнӑ. Мӑн тумалла-ши?
– Эсир киле ҫур ҫӑр иртни виҫӑ сехтере килсе пӑхӑр.

Table with 8 columns: ТУНТИ КУН, 10; ЫТЛАРИ КУН, 11; ЮН КУН, 12; КЁҢСЕРНИ КУН, 13; ЭРНЕ КУН, 14; ШАМАТ КУН, 15; ВЫРСАРИ КУН, 16. Each column lists TV programs and their channels.

РЕКЛАМА ТАТА ПЁЛТЕРҮСЕМ

Advertisements for various products and services including: 47. Керамблоки, 49. Керамблоки, цемент, керамзит, 53. Отруби, зерно, 59. Семена кормовой свеклы, 60. СЕМЕНА, 66. Заборы кованые, 117. ОКНА ЧУВАШИИ, 121. Песок, гравмассу, 154. Грабли, 155. УТА, 177. Теплицы, 180. Гравмассу, 183. Бурение скважин, 185. Установка забора, 189. Натяжные потолки, 193. Известный Чебоксарский экстрасенс, 195. Наркология, 197. Бурение скважин, 199. УТА.

«ХРЕСЧЕН САССИ» Обществәна политика хасачә Индекс 54838 Учредителә - ЧР Информацион политика тата массалла коммуникатив министрств, «Хыпар» Издательство сурчә АУ. ДИРЕКТОР-ТӨП РЕДАКТОР - А. П. ЛЕОНТЬЕВ Редактор - Е. Н. НИКОЛАЕВА (тел. 56-34-63) Редакци адресә: Шупашкар, И. Яковлев пр., 13. Телефонсем: директор-төп редактор - 56-00-67, төп редактор сумә - 62-04-54, пайсем - 56-34-63, 62-50-06, 28-86-68, реклама пайә тел/факс - 28-83-70. Факс (8352) 62-50-06. www.hypar.ru, e-mail: atal-volga@mail.ru. Хаҗата 2013 сулки раштав уйахән 10-мәшәчә Федерацин сәхәну, информаци технология-семлә массалла коммуникатив сферини сакунсәне пәхәннәне сәнаса тәракан службин Чәваш Республичини управлений ГПИ ТУ 21-00305 № регистрациялә. Хаҗата «Хыпар» Издательство сурчә АУ техника центрәчә каләпланә хатәр оригинал-мактеран «Чәваш Ен» ИПК АОУ типографиячәне пичетленә. 428019, Шупашкар, И. Яковлев пр-чә, 13. * Рекламәна пөлтәрүсем. Рекламә текчәсемпә пөлтәрүсемшән вәсәне паракансем явләлә.